

ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԱՆՈՒՆՆԵՐՈՒ ԱՂԱԽԱՂՈՒՄԸ*
ԵՒ ԱՆՈՆՑ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆԸ
ՀԱՅ ԻՆՔՆՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՏԱԳԷՍԵԱՆ

Մուտք

Մեծ մայրս, Նորիցա Եահնիեան-Մուշեանը, տեղահանության ճամբուն երեխայ մը կը ծնի: Անոր կու տան Գերորդի անունը՝ գերության մէջ ծնած որդի իմաստով: Գերորդին կը մնայ ճամբան:

Քիչ չեն տեղահանության այն պատմութիւնները ուր հայ երեխան յանձնուած է թուրք, արաբ, օտար ընտանիքի, կամ անձի: Նոր միջավայրին մէջ փոխուած է այդ որդեգիրին անունը՝ աւելի համահունչ ըլլալու համար նոր միջավայրին: Այսպէս, հայ Կիրճին վերանուանուած է Ֆերիդէ¹, կամ որք Կարապետին պարտադրուած է Մուսթաֆա անունը²: Ֆընտրճաբ ծնած Յարութիւն Ալպոյաճեանը կը պատմէ որ Ճեմալ Փաշայի հովանաւորած Լիբանանի Անթուրայի որբանոցին մէջ, իր անունը վերածուած էր թիւի՝ 535, ըստ իր որբանոցային համարին, թէւ իր բուն որբանոցային անունը Շիւքրի էր: Միայն թուրքերու՝ այդ որբանոցէն փախուստէն ետք կը վերականգնուին իր եւ միւս որբերուն հայկական անունները³:

Նման պատմութիւն մըն է, լիբանահայ հեղինակ Ճորճ Աբելեանի պատումը, որուն հերոսը՝ անձամօթ իր մկրտության անունին, նախ կը կոչուի Մուհամմէտ, ապա երբ կ'անցնի հայ որբանոց՝ իր մանկութիւնն ու ծնողքը ճանչցողներ կը վերյիշեցնեն իր

* Այստեղ «աղաւաղում»ը պէտք է հասկնալ իբրեւ սկզբնական անուանուման փոփոխութիւնը:

¹ **Վերժինէ Սվազեան**, *Հայոց Յեղասպանության Վերապրողների Վկայութիւններ*, ՀՀ ԳԱԱ «Գիտութիւն» հրատ. Երեւան, 2000, էջ 255:

² Սվազեան, էջ 322:

³ Սվազեան, էջ 269-270:

անունը՝ Արամ, իսկ երբ կ'անցնի արաբ միջավայր, կը վերանուանուի Եուսուֆ, եւ հուսկ իրեն կը տրուի իր բուն անունը՝ Արամ⁴:

Պարտադիր անուանափոխութիւնը առաջին քայլերէն է ինքնափոխութեան, ինքնութեան կամայ թէ ակամայ վերափոխութեան:

Քիչ չեն նաեւ պատմութիւնները երբ հայ որբուկը՝ անտեղեակ իր անունին, հայ որբանոցին մէջ իրեն կը տրուի նոր անուն՝ ըստ իր արտաքին տեսքին, կամ ի յուշ նոր մահացածի կամ ալ ներշնչուած ազգային պատմութեան հին ու նոր հերոսական դէմքերէն: Եւ կան որբանոցային ու դպրոցական պատմութիւններ ու դէպքեր, երբ դասարանին մէջ, ուսուցիչը աշակերտներուն՝ Հրաչ, Վազգէն, Ժիրայր, Արա, Պերճ, Վահան - իբրեւ հայկական ճանցուած – անուններէն իւրաքանչիւրը կ'առնչէ հայոց պատմութեան հերոսի մը, կերպարի մը, կամ ալ անոր կու տայ յատուկ այդ անունին բառային իմաստը, մինչ օտարահունչ Ֆիլիփ անունը կրող աշակերտը բնականաբար կ'ընդվզի իրեն տրուած իր անունին դէմ եւ զայն կը նկատէ իր «անբաժան թշնամի»ն⁵: Լիբանահայ հոգեվերլուծաբան Եղանտ Կէօշերեան անունը կը նկատէ «կարեւոր երեսակ մը անհատի էթնիք, մշակութային թէ զգացական ինքնութեան հիմնական հարցումին մէջ: Ան կարելի կը դարձնէ որ մարդ անուանէ, ճանչնայ եւ զատորոշուի: Ան զայն կրող անձին համար իմաստալից է, յաճախ նշան մըն է հաւաքականութեան մը կամ էթնիք խումբի մը կառչածութեան»⁶:

Անուանափոխութիւնը կը պատահի նաեւ օծման ընթացքին. կրօնաւորացուն հրաժարելով իր աշխարհիկ անունէն, կ'ընտրէ իր էութեան, մտասէտեռումին, կամ այլապէս՝ աւելի հարազատ անուն: Անուն դնելը երբեմն կ'առնչուի նաեւ յատկանշական դէպքի մը. այսպէս, երբ հայրենի բանաստեղծ Սիլվա Կապուտիկեան Պէյրութ կ'այցելէ, լիբանահայ նորածին աղջիկներու կու տան Սիլվա անունը, կամ երբ Հայաստան անկախութիւն ձեռք կը բերէ, մարդիկ Ազատ կը կոչեն իրենց նորածին մանչերը:

⁴ **Kevork George Apelian**, “Two Distant Brothers”, *Martyrdom for Life*, Անճար, Տպ. Համազգային, 2012, էջ 215-232:

⁵ **Ֆիլիք Զաքարեան**, *Որբը Տուն Շինեց. Ա., Այս Մրանչելի Ժողովուրդը*, Անթիլիաս, Տպարան Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան, 1985, էջ 13:

⁶ **Yolande Gueutcherian**, “La Détermination par le Prénom”, *Annales de Psychologie et des Sciences de l'Education*, Volume 2, 1986, էջ 1:

Այս ըստածները անցեալին կը պատկանին: Անոնք անձնանուններու քան թէ ազգանուններու կ'առնչուին: Յամենայնդէպս, ճաշակ մը կու տան թէ ինչ զգացումներ, ապրումներ եւ վերաբերումներ կ'առնչուին անձնանունին, մանաւանդ երբ ան իր բնական միջավայրին խոտոր կը համեմատի:

Ներածական

Նիւթս, կը վերաբերի ազգանուններու, որոնք ըստ Տիգրան Աւետիսեանի, ժողովուրդի մշակոյթի անքակտելի մաս եւ իւրօրինակ դրսեւորում կը հանդիսանան⁷:

Նիւթս խնդրով, հարցապնդած եմ 18-24 տարիքի միջեւ քսանհինգ ուսանող-ուսանողուհիներ, բոլորն ալ Հայկազեան Համալսարանէն: Անոնցմէ միայն մէկը ունի 34 տարիքը: Փորձած եմ իմանալ այս երիտասարդախումբին ընկալումը՝ իր ազգանուան փոփոխութեան, յայտնաբերել ազգանունին – ինքնութեան վերաբերող այս երեւոյթին – անհատին վրայ ունեցած ազդեցութիւնը:

Հարցարանս պարզ էր. – Ենթակային տարիքը, սեռը, յարանուանութիւնը, ե՞րբ, ու՞ր, ինչու՞, ի՞նչպէս, որո՞ւ հետ տեղի ունեցած է ազգանունին փոփոխութիւնը, ովքե՞ր են մասնակիցները. գերդաստանին մէջ կա՞ն անձեր որոնք պահած/վերականգնած են սկզբնական ազգանունը եւ ասոնք իրարու հետ գերդաստանական յարաբերութեան մէջ ե՞ն. այս փոփոխութեան մասին ինչպէ՞ս ենթական իմացած է. այս փոփոխութիւնը իրեն բան մը կը նշանակէ՞, կ'ուզէ՞ր նախկին ազգանունին վերադառնալ, ինչու՞. ազգանունին որեւէ իմաստ կու տա՞յ:

Հարցապնդումիս սկզբնական ելակէտ ծառայած է ազգանունի փոփոխութեան փաստը: Հարցապնդուած են անոնք, որոնք ունին միջավայրին բացայայտօրէն «անյարիր», հայկական ազգանուններու տարածուած բանաձեւերուն «խոտոր» ազգանուն:

Նիւթս ունի սահմանափակումներ՝ տարիքային, թուաքանակի, բայց մանաւանդ միջավայրի՝ *քոնթեքսթի*: Այսինքն, այստեղ կը բացայայտուի փոփոխուած ազգանունի տէր հայ ուսանողին վերաբերումը ենթախորք ունենալով Լիբանանի, մամանաւանդ

⁷ **Տիգրան Աւետիսեան**, *Հայոց Ազգանունների Բառարան*, (17051 Ազգանուն), Երեւան, Վան Արեւան, 2000, 375 էջ:

Հայկազեան Համալսարանի հայկական միջավայրը: Միջավայրի այս պարագան շատ էական է: Նոյնինքն Կէօշերեան, իր ուսումնասիրութեան մէջ կը նշէ այն փաստը թէ մարդիկ պիտի ուզեն իրենց շատ սովորական ազգանուններ տալ, որպէսզի իրենք զիրենք բնական զգան՝ միւսներուն պէս, «էբզոթիք չնկատուին»⁸: Կէօշերեան կ'աւելցնէ որ անոնք որոնք փափաք յայտնած են փոխելու իրենց ազգանունները՝ զայն կը հիմնաւորեն իրենց ազգանունին ոչ-դիւրահունչութեամբ: Հետեւաբար, մեզի կը թուի թէ այլ՝ ոչ-հայկական միջավայրի մէջ այս երիտասարդախումբը կրնար ուրիշ վերաբերում ունենալ իր ազգանունին առնչութեամբ:

Չեկոյցիս մէջ պիտի ներկայացնեի ազգանուն փոփոխութեանց խմբաւորումներ, փոփոխութեանց պատճառները, պարագաները, գիտակցումը, դերակատարները, փոփոխութեան ժամանակը եւ հարցապնդող երիտասարդախումբին վերաբերումը ուղղակի իր անձին առնչուող այս փոփոխութեան: Հոսկ, պիտի կատարեն խորհրդածութիւններ:

Արդ, տեսնենք թէ ինչ կը բացայայտեն Ազշեհիրէն, Այնթապէն, Ատանայէն, Խարբերդէն, Կիւրիմէն, Հաճընէն, Մարաշէն, Մուսալեռէն, Ուրֆայէն, Չորք Մարգպանէն, Պերեճիկէն, Սասունէն, Սիսէն, Տիարպեքիրէն, Տիգրանակերտէն եկած առաքելական, կաթողիկ կամ աւետարանական ընտանիքներու փոփոխուած ազգանունները, որոնք կը կոչուէին Շանթեան եւ եղան Աֆրամ, Գալայճան՝ Թորոս, Բոզմոյեան՝ Սարգիս, Տէօվլէթեան՝ Թորոսեան, Կիրակոսեան՝ Գաթրոճի, Տէմիրճեան՝ Ակոբեան, Ազնաւորեան՝ Ազնաւոր, Եազըճեան՝ Քիւֆթճեան, Ապտոյեան՝ Ապտո, Տիարպեքիրլեան՝ Տիարպի, Տաղլեան՝ Թաղլի, Մովսէսեան՝ Գըլգի, Պասամպաքեան՝ Յովսէփեան, Մալոյեան՝ Մալեան, Գաւարպողանեան՝ Վարդանեան, Չարիֆեան՝ Ստեփան:

Ազգանուններու Փոփոխութեան Օրինաչափութիւններ Լեզուական.-

1- Կը պարզուի որ փոփոխութեանց կարելոր պատճառ հանդիսացած են հայերէնի եւ արաբերէնի այբուբեններուն միջեւ

⁸ Gueutcherian, “La Determination”, էջ 2:

եղած հնչիւնական տարբերութիւնները եւ անոնց ոչ-լրիւ համապատասխանութիւնը:

ա- Արաբերէնին կը պակսին հայերէնի կարգ մը հնչիւններ, որուն հետեւանքով՝ Ճն կը վերածուի Ժի (Քիւրէճեանը՝ Քիւրէժեան, Մահսերեճեանը՝ Մահսերեժեան, Թեճիրեանը՝ Թեժիրեան, ճուրեանը՝ Ժուրեան, Պէօճէքեանը՝ Պէօժէքեան, Հալաճեանը՝ Հալաժեան, Ճանճիկեանը՝ Ժանժիքեան)⁹, Բ/Փը՝ Պի (Աքովեանը՝ Ապովեան, Թափանեանը՝ Թապանեան), Չ/Ձն՝ Շի-Ժի (Չարֆաճեանը՝ Շարֆաժեան, Օրջանեանը՝ Օրժանեան կամ Օրշանեան), Ի/Վը՝ Ֆի (Քաւաֆեանը՝ Քաֆաֆեան), Յ/Ձն՝ Սի (Դերձակեանը՝ Դերսաքեան), Կը՝ Քի (Թորիկեանը՝ Թորիքեան, Մենակը՝ Մենաք, Կիլիկեանը՝ Քիլիքեան, Կէօնճեանը՝ Քոնճեան), Ծն՝ Զի (Ածիլաճեանը՝ Ազիլազեան):

բ- Կան պարագաներ, երբ հակառակ արաբերէնի մէջ տուեալ տառին գոյութեան՝ կատարուած են նման փոփոխութիւններ, որոնք սակայն կը թուի թէ աւելի քիչ են իբրեւ քանակ եւ տեսականի, ինչպէս՝ Խն՝ Հի (Խտըշեանը՝ Հատէշեան), Օն՝ Իի (Մելքոնեանը՝ Մելքինեան), Տը՝ Թի (Տարաքճեանը՝ Թարաքժեան, Գրիգորեանը՝ Գարգուրեան):

գ- Կան պարագաներ, երբ արաբերէնի ձայնատրոններու բացակայութեան պատճառով ազգանունն մէկ ձայնատրը փոխարինուած է ուրիշով՝ Էն Աով (Գազէզեանը՝ Գազազեան):

2- Փոփոխութեանց կարեւոր այլ պատճառ հանդիսացած են հայերէնի եւ արաբերէնի հնչիւնական համակարգերու կառուցային տարբերութիւնները, որոնց հետեւանքով տեղի ունեցած են

ա- Գիրերու անկում կամ յաւելում՝ Գալուստեանը եղած է Գալուսեան/ Գալոսեան, Հայտոսթեանը՝ Հայտոսեան, Տազէսեանը՝ Տարզէսեան, Դեղարաբեանը՝ Դեղրաբեան, Յովսէփեանը՝ Օսէփեան:

բ- Կան պարագաներ, երբ հակառակ արաբերէնի մէջ տուեալ ձայնատրի լիարժէք տառադարձութեան կատարուած է ձայնատրի անկում՝ Ենիքոմուշեանը՝ Ենիքոմշեան:

⁹ Կ'արժէ ըսել որ լիբանահայ պետական երեսփոխաններէն Շանթ Չինչինեանին ազգանունը արաբերէնով կը գրուի Ժանժանեան եւ այդպէս ալ կը հնչուի:

3- Փոփոխութեանց կարեւոր այլ պատճառ հանդիսացած են հայերէնին ոչ-քաջածանօթ անձին արաբերէնով գրած հայ ազգանունուան քիւրընթերցումները, որուն հետեւանքով Պայրամեանը վերածուած է Եպրէմեան, Երէցեանը՝ Պերէսեան, Հացագործեանը՝ Համագործեան, Երջանիկը՝ Պրժանիք, Չպուրճեանը՝ Ժօքթեան:

4- Եւ կայ անշուշտ տակաւին, արաբերէնին դիւրահունչութեան խնդիրը, երբ հակառակ անոր որ կարելի էր արաբերէն տառերով գրեթէ չաղաւաղուած ձեւով գրել լրիւ ազգանունը հայուն, ան աղաւաղուած է:

ա- Յատկանշական է որ այսպիսի աղաւաղումները ատելի կրճատած քան թէ ընդարձակած են ազգանունը. այսպէս՝ Պոյնիաքրապեանը՝ Պոնաքրեան, Շէօհմելեանը՝ Շոմլէքեան, Գալուստեանը՝ Քալոշեան, Մահսերէճեանը՝ Մասրեհժեան: Հանդիպեցանք մէկ բացառութեան, երբ ազգանունը չէ կրճատուած՝ Կարվանեանը եղած է Գատուրանեան:

բ- Երբեմն այս աղաւաղումը առնչուած է ազգանունին վերջամասին՝ Պետրոսեանը՝ Պետրոս¹⁰, Աւետիսեանը՝ Աւետիս, Տիարալէքիլեանը՝ Տիարալի: Երբեմն հայրանունը փոխարինած է ազգանունը՝ Չարիֆեանը՝ Ստեփան:

գ- Եւ կան պարագաներ երբ հայ ազգանունը ենթարկուած է ամենաձանր աղաւաղումի. Յովհաննէսեանը եղած է Ուանիս, Յակոբեանը՝ Եաքույ, Սերայլեանը՝ Սարայլի, Տաղլեանը՝ Թաղլի:

5- Ուանիսի, Եագուլի եւ Սարայլի օրինակները կարելի է առնչել այլ խմբաւորումի մը, ըստ որուն հայերէն ազգանունը թարգմանուած է արաբերէնի, կամ փոխարինուած անոր համապատասխան արաբական տարբերակով: Ասոր օրինակները միայն վերոյիշեալները չեն. կան պարագաներ, երբ Չատիկեանը վերածուած է Իիտի, քանի որ Չատիկը տօն է, իսկ Իիտ կը նշանակէ տօն, ապա՝ կարելի է իւրայատուկ այս տառադարձութիւնը կատարել թարգմանելով գայն եւ թարգմանել նաեւ արհեստի իմաստ ունեցող ազգանունին հիմնանունը, Դերձակեանը վերածել Խայեաթի, Հացագործեանը՝ Խապպագի, Տէմիրճեանը՝ Հատատի:

¹⁰ Այս փոփոխութիւնները մենք արտագրած ենք Հայկազեան Համալսարանի 1972ի եւ 1982ի տարեգիրքերէն:

6- Հուսկ, կայ անհասկացողութիւններու հետեւանքով յառաջացած ազգանուններու փոփոխութեան պարագան. քիչ չեն այն դէպքերը, երբ ենթակային հարցուցած են իր ազգանունը, իսկ ինք կարծած է հարցուիլ իր հօր անունը, կամ ալ իր ուրկէ ըլլալը, որուն հետեւանքով ալ ամբողջութեամբ փոխուած է ազգանունը Միտեր-ճեանէն Բլուզիի՝ թէ իրենք Բիլիսէն եկած են¹¹:

7- Կայ եւ անձնական նախաձեռնութիւնը, երբ տան հայրը ուզած է խզուիլ գերդաստանէն եւ ազգանունը վերափոխած է ըստ իր հայեցողութեան, երբեմն իր զաւկին անունով կոչելով իր ընտանիքը՝ Յովէփեան: Ասոր ալ տարբերակն է երբ Մելքոնեանը կ'ըլլայ Ղազարեան, ապա դարձեալ Մելքոնեան, Խաչատուրեանը՝ Չափարեան, Տէր Մեսրոպեանը՝ Մեսրոպեան՝ դաւանանքային ելակէտով, Ճրճըխեանը՝ Փայլեան՝ թրքերէնէ հայերէն քարգմանութեամբ¹², Գարավարդանեանը՝ Վարդանեան, հայ ընտանիքի կողմէ որդեգրուած Եազըճեան որբուկը կը դառնայ Քիւֆթեճեան:

8- Հայերէն շարք մը ազգանուններու աղաւաղման այս ողիսականը չի սահմանափակուիր արաբերէնով ալ ան արաբերէնէն կը տառադարձուի անգլերէնի ու անցագիրին մէջ կը զգենու յաւելեալ նոր պատմութեան: Միայն մէկ անմիջական օրինակ մը ահա՝ Կիլվանէսեանը կը վերածուի Բլոնսեանի եւ հուսկ կը դառնայ Քելոշեան:

Կարելի է եզրակացնել, թէ հայ ազգանուններու աղաւաղում-փոփոխութիւնը լեզուական տառադարձութեամբ յառաջացած թիրընթերցումի, դիւրահնչութեան, նաեւ թիրըմբոնումի եւ անձնական նախաձեռնութեան արդիւնք է:

Բ- Փոփոխութեանց Պատճառները, Պարագաները, Գիտակցումը

Գրեթէ առանց բացառութեան փոփոխութիւններու բոլոր պարագաները հետեւանք են Սուրիոյ եւ Լիբանանի զանազան քա-

¹¹ Թերեւս այս ընտանիքը քիլիսցի իսկ չէր:

¹² 1930-1940ականներու լիբանահայ իրականութեան մեջ նշմարելի երեւոյթ էր թրքերէն ազգանուններու հայացումը. այսպէս՝ Քիւփէլեանը դարձաւ Գնդունի, Գրըշըգեանը՝ Գանգրունի, Էօլմեսեքեանը՝ Անմահունի: Մակայն այս փոփոխութիւնները իրաւական բնոյթ չունին, այլ՝ հայկական սահմանափակ կարգավիճակ: Կան պարագաներ, երբ հայացուած ազգանունը իբրեւ երկրորդ անձնանուն օրինաւորապէս կցուած է անունին, ինչպէս՝ Մեակ Գնդունի Քիւփէլեան:

ղաքներու մէջ քաղաքացիութեան ստացման կամ անոր զուգընթաց պահերու գործառնութիւններու, երբ կը դիմուի քաղաքացիութեան ստացման գրասենեակ, ու արձանագրութեան պահուն տեղի կ'ունենան ազգանունին կամայ եւ ակամայ փոփոխութիւնները, կամ ալ արաբերէն գրուած բայց արաբ ականջին խորթ հնչող ազգանունին թիրընթերցումը: Հոս պէտք է նկատել պաշտօնեային միտումը՝ հայ ազգանունը յարմարցնելու, պատշաճեցնելու արաբական ականջին, տառին ու հնչեղութեան: Կայ նաեւ ոչ թէ քաղաքացիութեան ստացման այլ պարզապէս մարդահամարի ու պետական ցանկագրումի պարագաներու բերմամբ յառաջացած փոփոխութիւնը, երբ թիրիմացաբար տրուած է հօր անունը, կամ ուրկէ եկած ըլլալը, կամ արհեստը՝ իբրեւ ազգանուն: Կան եւ տեղաշարժի հետեւանքով յառաջացած պարագաներ, երբ ընտանիքը կը գաղթէ մէկ երկրէն ուրիշը:

Միշտ չէ որ այս փոփոխութեան անդրադարձած են ազգանունին տէրերը եւ փաստը մնացած է չգիտակցուած մինչեւ որ անհրաժեշտութիւնը յառաջացած է պետական գրասենեակի մը հետ առնչուելու՝ փաստաթուղթի մը ձեռքբերումին, կամ կացութեան մը օրինականացումին համար: Այսպէս, օրինակ, հարցապնդուող ուսանողներէն շատեր հաւաստեցին որ իրենք այս իրողութեան դէմ յանդիման գտնուեցան երբ պիտի ներկայանային կրթական պետական քննութեանց: Այդ պահուն է որ ենթական կը նկատէ որ հայկական դպրոց իր աշակերտութեան ամբողջ տետողութեան ունեցած իր ազգանունը այնքան ալ չի համապատասխաներ իրեն տրուած պետական ազգանունին: Ազգանունի փոփոխութեան անդրադարձումի այլ տարբերակներ ալ կան, օրինակ, երբ ենթակային ազգանունը չի համապատասխաներ հայահունչ ազգանունի՝ «հայ ենք, եան չունինք», խորթ է հայկական ազգանուններու համակարգին, կամ ենթական կը զարմանայ թէ ինչպէս իր հօր հարազատ հօրեղբայրները, կամ մեծ մայրը ուրիշ կամ տարբերակուած ազգանուն ունին: Այլ խօսքով ազգանունի փոփոխման գիտակցումը միջավայրի հետ իր ազգանունին խոտոր համեմատման հետեւանքով կը յայտնաբերուի: Այսինքն, միջավայրն է, ազգային իր նմաններուն հետ իր շփումն է որ ի յայտ կը բերէ այս տարբերութեան գիտակցումը:

Յաճախ, լուսաբանուելու կը նախաձեռնէ ենթական ու կը հարցապնդէ ծնողքը. «Երբ պզտիկ ես՝ մականունդ Եան չունի՝ կը հարցնես հա՞յ եմ թէ ոչ. գիտնամ ծագումս»: Կան պարագաներ, սակայն, երբ ազգանունան փոփոխութեան իրազեկումի նախաձեռնութիւնը կու գայ ծնողքէն, երբեմն՝ մեծ հայրէն, որ կը լուսաբանէ եղած փոփոխութեան իրեն ծանօթ պատճառները: Երբեմն մայրն է որ կու տայ բացատրութիւնը՝ երբ հայրը մահացած է արդէն: Հազուադէպ էին այն պարագաները երբ ծնողքը առանձնակի, նպատակամէտ ճիգ ըրած է փոփոխութիւնը իրազեկելու զաւկին: Կան եւ փոքրաթիւ անձեր, որոնք անտեղեակ են փոփոխութեան պարագաներուն, կամ չեն գիտեր իրենց բուն ազգանունը:

Բոլոր հարցապնդողները, առանց բացառութեան, ազգանունին փոփոխութիւնը վերագրեցին անձնաթուղթի ստացման: Գրեթէ ոչ ոք անդրադարձ կատարեց որ անձնաթուղթի ստացման խնդիրը կը վերաբերէր Յեղասպանութեան կամ տեղահանութեան: Յստակ է, սակայն, որ իրենց ենթագիտակիցին մէջ եւ տրամաբանականօրէն, իրենք պիտի կարենան այդպէս ալ բացատրել, այդուհանդերձ գրեթէ ոչ ոք ուղղակի մատնանշում կատարեց Յեղասպանութեան: Մեր հարցումին թէ՛ «ազգանունի այս փոփոխութիւնը բան մը կը նշանակէ՞» միայն մէկ ուսանող մատնանշեց՝ «Յեղասպանութեան կայացումը», իսկ ուրիշ մը հաւաստեց՝ «իբր որբութեան պատմութիւնը կը յուշէ»:

Այլ խօսքով, երբ հայ անհատը դէմ յանդիման կ'ելլէ պետութեան եւ պետականութեան գրասենեակին, կը դիմագրաւէ ազգանունան փոփոխութեան այս վիճակը: Իսկ այս փոփոխութեան գիտակցումը նոյնյետայն չի պատահիր անպայման: Ենթական գիտէ եւ կը գիտակցի շարժառիթին, բայց շուրջ մէջ է այս ամբողջ իրադարձութեան բուն պատճառը՝ Թրքական Յեղասպանութիւնը:

Գ- Փոփոխութեանց Դերակատարները, Ժամանակը

Գրեթէ միշտ փոփոխութեանց դերակատարները եղած են հարցապնդողին հարազատ մեծ հայրը, երբեմն՝ մեծ հօր հայրը եւ հանդիպակաց պետական պաշտօնան/արձանագրողը: Ազգանունին աղաւաղման գործընթացը կանգ չէ առած, կամ չի սահմանափակուիր երեք սերունդ առաջ եղած դէպքով, այլ կան նորժա-

մանակեայ՝ երկու սերունդ հաշուող աղաւաղումներ եւս: Ի դէպ, հարցապնդող ուսանողներէն մին ընդամենը հինգ տարի առաջ յայտնաբերած է այս երեւոյթը, մինչ ուրիշներ դպրոցական վկայականին ատեն դէմ յանդիման գտնուած են այս փոփոխութեան եւ – հետաքրքրականօրէն – անոնց հայկական երկրորդական վարժարանի վկայականին հայերէն եւ արաբերէն փաստաթուղթերը կը տարբերին իրենց ազգանուններով:

Պարզապէս՝ ազգանուան աղաւաղման գործընթացը տակաւին կը շարունակուի, հակառակ որ դէպքը պատահած է երկու կամ երեք սերունդ առաջ:

Դ- Կապեր Գերդաստանի Չփոխուած Ազգանունով Անդամներուն Հետ

Այս ենթախորքին վրայ, կան պարագաներ, երբ ընտանիքին մէկ թելը Լիբանան-Սուրիայէն արտագաղթելէ ետք անձնական նախաձեռնութեամբ վերականգնած է իր սկզբնական ազգանունը: Նոյնիսկ ընտանիքին մէջ ի յայտ կու գան ազգանուան տարբեր կիրառումներ՝ «մեծ հայրս Աքտէտէան կը գրէ, մենք՝ Աքտէտեան», «մեծ մամաս Գալայճեան է, իսկ մենք՝ Թորոս», «քոյրս Քունճեան կը գրէ ես՝ Քունճեան»: Յաճախ ենթական ինքզինք Կիրակոսեան կը ներկայացնէ մինչ «իրաւական» գետնի վրայ ինք Գաթրըճի ազգանունը կը կրէ: Փաստօրէն, գերդաստանի ոչ-բոլոր ընտանիքները կը կրեն նոյն ազգանունը, բայց անոնք գերդաստանական յարաբերութեան մէջ են իրարու հետ: Հարցապնդողներուն մեծ մասը հաղորդակցութեան մէջ է երեք սերունդի հեռատրութեամբ հարազատներու հետ: Կան պարագաներ, երբ անտեղեակութիւն կայ՝ գերդաստանի այլ ազգանունով գոյութեան մասին, մանաւանդ երբ ազգանունին փոփոխութիւնը շրջանցած է երեք սերունդը¹³: Այս առումով՝ ազգանունին փոփոխութեան բանաւոր պատումը որոշակի մանրամասնութիւններ կը կորսնցնէ երբորդ սերունդէն ետք:

¹³ Կայ այլ գործօն մը եւս. ազգանունին վերափոխութիւնը կամ նախկինին պահպանումը հետեւանք է այլ պետութեան մը քաղաքացի դառնալու փաստին, որով ինքնաբերաբար արդէն կը յառաջանայ աշխարհագրական հեռատրութիւնը: Աշխարհագրական այս հեռատրութիւնը ընտանեկան յարաբերութիւնները կը նուազեցնէ երկրորդ սերունդէն սկսեալ:

Ե- Վերադարձ Դէպի Արմատները

Հարցապնդողներուն բացարձակ մեծամասնութիւնը կը փափաքի վերադառնալ իր սկզբնական ազգանունին, որովհետեւ՝ «անիկա է իմ բուն մականունս», «ասիկա ինծի չի պատկանիր», «գոհ չեմ այս մականունէս»: Մանաւանդ երբ ազգանունը հայկական չի հնչեր՝ «կեղծ կը զգամ», մարդիկ «ինծի տարբեր աչքով կը նային», կամ «կ'ըսեն՝ հա՞յ ես, ինչու՞ եան չունիս», «եան չըլլալը քիչ մը տգեղցուցած է», «կ'ուզէի որ մականունս եանով ըլլայ... քեւ եանը բան չի փոխեր», «ամէն մարդ եանը կը սպասէ», «պիտի ուզէի որ լրիւ հայկական ըլլար» «այդ պարագային աւելի կայուն պիտի ըլլայի, հայութիւնս աւելի պիտի պահէի»: «Մականունս արաբերէն է», «ես նեղութիւն կը զգամ՝ «Գ-ըլզի», կը ստիպուիմ փաստել որ հայ եմ. Գ-ըլզին իմ ինքնութեանս մաս չի կազմեր»¹⁴, «ատեններ չեմ զգար որ զուտ հայութիւն ունիմ, մանաւանդ մեծ եղբայրս՝ Մանուէլ Ստեփան. շատեր զինք արաբ կը կարծեն», «Գարգուրեան հայերէն չկայ... ես Գրիգորեան կը մնամ», «ինծի հարցնեննէ Կարվանեան կ'ըսեմ»: Կայ եւ աւելի լայն գերդաստանական ցանց յառաջացնելու ակնկալութիւն-միտումը՝ «թերեւս բուն մականունս նոր հարազատներ մէջտեղ բերեր»: Երբեմն այս սխալագրութիւնը որոշ դառնութիւն մը կը յառաջացնէ՝ «անունս շիտակ չկրցան գրել ...», «ինչու՞ մականունս կը փոխուի մէկ կէտի համար. ուրիշին սխալին ինչու՞ ես պատասխանատուութիւն պիտի կրեմ»:

Բայց կան որ գոհ են՝ երբ Գալայճեանը վերածուած է Ակոբեանի՝ «վերջիվերջոյ երկուքն ալ հայ են, – ակնարկելով ազգանունին հիմնանունին, – փոփոխութիւնը բան մը չ'ըներ»: Ուրիշներ բաւարարուած են՝ «քանի որ եան մը կայ ետեւը»¹⁵: Երբեմն չկամութիւնը հետեւանք է ընտանեկան խնդիրի. «ոչ, մեծ հօրս հիմամբ կը քալեմ [որ բաժնուելով գերդաստանէն հիմնած է ընտանեկան առանձին ճիւղ]»: Երբեմն չկամութիւնը հետեւանք է հարազատ ազգանունի տխրահռչակութեան. «[այդ ազգանունը կրողները] լաւ անուն չունին»: Կան պարագաներ երբ չկամութիւնը սկզբնական՝

¹⁴ Յատկանշական է որ արական եւ իգական հարցապնդողները նոյն նախանձախնդրութեամբ կը մօտենան իրենց ազգանունին, հակառակ որ իգական սեռը ամուսնութենէն ետք իր ազգանունը կը փոխարինէ ամուսինին ազգանունով:

¹⁵ Կէօչերեանի զեկոյցին մէջ հարցապնդողներուն բացարձակ մեծամասնութիւնը կ'ուզէ պահպանել ԵԱՆը (Gueutcherian, “La Determination”, էջ 30):

թրքերէն տարբերակին չվերադառնալու պատճառաւ է. մանաւանդ որ «փր իմաստէն բան չփոխուեցաւ»: Ուրիշներ կ'առարկեն որ «հայ ըլլալը միայն մականունով չէ» կամ ալ՝ «վերջիվերջոյ անունով չէ, կրնամ եան չունենալ», կամ՝ «ասանկ ալ հարց չունիմ, բայց պապաս ունի», «ոչ, մասնատրաբար, չեմ գիտեր շիտակը», «ոչ, վարժուած եմ, դժուարիս պիտի գայ [փոխելը]», «չեմ մտածած թէ ինչո՞ւ եան չունիմ. կարեւորը հայ եմ», «Վարդանն ալ հայ է»՝ մանաւանդ որ ազգանունին հիմնամունը ինքնին հայաբոյր է: Գեղազփտական կողմ մըն ալ կը տեսնեն ոմանք եւ ըստ այդմ կը կողմնորոշուին կամ կը բացատրեն իրենց կեցուածքը. «գիտնամ որը աւելի լաւ իմաստ ունի», կամ՝ «ինչ որ դիւրին ըլլայ՝ աւելի լաւ»:

Ամփոփելով՝ սկզբնական ազգանունին վերադառնալու ճիշտումները կը վերաբերին մասնատրաբար հայկական հնչեղութեան վերականգնումին, իսկ ընդհանրապէս՝ միջավայրի համահունչութեան:

2-Ազգանունին Իմաստատրումը

Յատկանշական է որ այս երիտասարդախումբը դժուարութիւն ունեցաւ բառեր գտնելու ազգանունին՝ իր իմաստատրումը մընումը արտայայտելու: Այլ խօսքով, այս երիտասարդախումբը աւելի կը զգայ քան թէ կը գիտակցի ազգանունն ազգային եւ ինքնութեանական իմաստատրումին:

«Կը զգամ գերդաստանին մէջ շարունակականութիւնը», «ո՞վ եմ, ի՞նչ կը ներկայացնեմ», «ընտանիքին ամբողջութիւն կը նշանակէ», «ընտանիքին կը կապէ», «ինչո՞ւ կ'ըսեն՝ տղայ զաւակ թող ելլէ», «ընտանիքի հասկացութիւնը ազգանունէդ յառաջ կու գայ, շատ աւելի իմաստ ունի քան անունը» «ազգանունը քեզ կը դասակարգէ»: «Անշուշտ իմաստ մը ունի, բայց ինչպէս բացատրեմ՝ չեմ գիտեր, ընտանիքի»¹⁶, ծառի, անցեալի կ'առնչուի»¹⁷, «ո՞ր ընտանիքին կը պատկանիս, կը զատորոշէ զիս», «քու մականունէդ կը գիտնայ քու էութիւնդ, եանը կը լսեն՝ կը գիտնան որ հայ ես», «հա-

¹⁶ Կէօչերեան եւս կը վկայակոչէ ազգանունն ընտանիքին առնչումը (Gueutcherian, “La Determination”, էջ 2):

¹⁷ Կէօչերեան եւս կը վկայակոչէ ազգանունն կայունութեան, շարունակականութեան եւ մնայունութեան փաստը (Gueutcherian, “La Determination”, էջ 2):

յութեան փաստը կը զգամ», «ընտանեկան պատկանելիութիւն է, ինքնութիւնս է, եսնը *թրէյտմաթքի* պէս է, հիմերու պատիւն է՝ մենք կը շարունակենք»: «Ածականի պէս է, ընտանիքին նահապետը, բան մը կը ներկայացնէ, կը խորհրդանշէ», «ընտանիքիս հպարտութիւնն է», «բախտատուր եմ որ այնքան ալ չէ փոխուած»: Կէօշերեան իր յօդուածին մէջ կը նշէ՝ որ հարցապնդողներ ընտանեկան անունը կրելը նկատած են «ծանր», զգացած են «էթնիք պատկանելիութիւն», - ու կ'աւելցնէ. - ամէն ազգանուն կը կրէ մշտականութեան բնոյթը, ինքնութիւն մը»¹⁸: Ուրիշներ անոր մէջ կը տեսնեն արտացոլացումը իրենց անհատականութեան¹⁹:

Ամփոփելով՝ այս երիտասարդախումբը ազգանունին նշանակութեան կը մօտենայ ընտանիքի շարունակականութեան, կայունութեան, պատմական սկիզբի մը շարունակութիւնը ըլլալու, ազգային պատկանելիութեան մտասեւեռումով:

Ամփոփում

Մեկնելով այս երիտասարդախումբի տուեալներէն, հայ ազգանուններու աղաւաղում-փոփոխութիւնը թիրըմբռնումի, թիրըմբերցումի, դիւրահունչութեան եւ թիրիմացութեան ու անձնական նախաձեռնութեան արդիւնք է: Աղաւաղում-փոփոխութիւնը ունի թէ պետական եւ թէ անձնական ելակէտեր, ազգանունն աղաւաղման գործընթացը տակաւին կը շարունակուի, հակառակ որ դէպքը պատահած է երկու կամ երեք սերունդ առաջ, եւ չի սահմանափակուիր ժամանակով ոչ ալ որոշ տարածքով մը: Անոր փոփոխութիւնը արդիւնք է պետութեան եւ պետականութեան գրասենեակին առնչումին: Իսկ այս փոփոխութեան գիտակցումը նոյնյետայն չի պատահիր անպայման: Ենթական գիտէ եւ կը գիտակցի շարժառիթին, բայց շուրջ մէջ է այս ամբողջ իրադարձութեան բուն պատճառը՝ Թրքական Յեղասպանութիւնը:

Հակառակ անոր որ այս երիտասարդախումբը ազգանունին նշանակութեան կը մօտենայ ընտանիքի շարունակականութեան, կայունութեան, պատմական սկիզբի մը շարունակութիւնը ըլլալու, ազգային պատկանելիութեան մտասեւեռումով, ազգանունին փո-

¹⁸ Gueutcherian, “La Determination”, էջ 2:

¹⁹ Gueutcherian, “La Determination”, էջ 28:

փոխութեան բանաւոր պատումը որոշակի մանրամասնութիւններ կը կորսնցնէ երրորդ սերունդէն ետք: Ահա թէ ինչու՝ թերեւս, սկզբնական ազգանունին վերադառնալու ձգտումները կը վերաբերին մասնաւորաբար հայկական հնչեղութեան վերականգնումին, իսկ ընդհանրապէս՝ միջավայրի համահունչութեան խնդրին:

Ասիկա կը վերահաստատէ միջավայրին ունեցած խթանիչ դերին փաստը եւ՝ ինքնութեան ձեւաւորման վրայ ունեցած ուղղորդող ազդեցութիւնը:

Խորհրդածութիւն

Յեղասպանութեան առնչումը կ'անցնի գաղափարական գիտակիցի կալումէն ենթագիտակիցի կալում, ու կը մտնէ յետ-յիշողական հանգրուան:

Հարցաւնդոտողներուն քով նկատելի է ազգանունի դրսեւորում-գործածութեան երեք կալում. նեղանձնական, իրաւական եւ հանրային: Միայն իրաւական ծիրին մէջ է որ ազգանունը կը պահպանէ իրեն պարտադրուած աղաւաղումը, մինչ միւս կալումներուն մէջ ենթական անձնական ընտրութիւն կատարելու հնարաւորութիւն ունի:

Փոքր բաղադատութիւն մը՝ Կէօչերեանի եւ մեր հարցախումբի պատասխաններուն միջեւ, կը պարզէ որ, մեծ մասամբ, հարցաւնդոտողները ազգանունը ուղղակիօրէն կը կապեն ինքնութեան²⁰: Ասիկա թերեւս կը խօսի ազգային ինքնութեան այս բաղադրատարրին հանդէպ ըմբռնումի տեսականութեան մասին, գէթ՝ ենթագիտակիցին մէջ:

Ազգանունին ըմբռնումը, մանաւանդ անոր անցեալի պատմութեան բովանդակութիւնը թափուր է. ան վերածուիլ սկսած է ենթագիտակիցի քան թէ գիտակիցի ըմբռնումին, մանաւանդ որ սկսած է յետ-յիշողական բնոյթ կրել: Ահա թէ ինչու զայն պէտք է ինքնութեան նոր բաղադրիչներով ջրդեղել քան թէ փոխարինել: Այլ խօսքով, մերօրեայ ինքնութիւնը – ուր յետ-յիշողութիւնը ոչամուր բովանդակութիւն, զգացական եւ ոչ-խորքային բնոյթ ունի պարտի նոր (կամ նորոգուած), այժմեական բաղադրիչներ ներգրաւել, որոնք աւելի շօշափելի եւ գիտակցուած լծակիցներ ըլլան:

²⁰ Gueutcherian, “La Determination”, էջ 29:

THE CORRUPTION OF ARMENIAN FAMILY NAMES AND THEIR IMPACT ON ARMENIAN IDENTITY

ANTRANIK DAKESSIAN

After categorizing types of corruption of Armenian family names, the paper highlights the causes of these corruptions. Furthermore, the paper reflects on a survey of how and to what extent the bearers of these corrupted family names know about these corruptions. Based on the diverse responses from a population of 25 Haigazian University students, the paper draws conclusions on what family names signify and how students assess these changes.

The paper notes that a maximum of three generations are likely to maintain awareness about these changes, and notes that other identifiers should be promoted to underpin Armenian identity.